

SOCIOEKONOMSKI STATUS PROFESIONALNO OSPOSOBLJENIH OSOBA S MENTALNOM RETARDACIJOM¹

Josip Rački
Zrinjka Stančić

Originalni znanstveni članak

Fakultet za defektologiju
Sveučilišta u Zagrebu

UDK: 376.4
Primljeno: 18. 11. 1992.

Sažetak

U ovom istraživanju željelo se utvrditi kakve su relacije između radnog i socioekonomskog statusa profesionalno osposobljenih osoba s lakom mentalnom retardacijom. Na uzorku od 74 osobe, oba spola, u dobi od 19 do 41 godine, primjenjen je Upitnik (1) za profesionalno osposobljene nezaposlene osobe s lakom mentalnom retardacijom.

Relacije između radnog i socioekonomskog statusa spomenute populacije analizirane su primjenom kvazikanoničke korelacijske analize (program QCR, Momirović, Dobrić i Karaman, 1983).

Utvrđeno je da postoje dva para značajnih kvazikanoničkih faktora koji objašnjavaju povezanost skupova varijabli imenovanih kao radni, odnosno socioekonomski status ispitanika.

Analiza rezultata istraživanja pokazala je da su vrijeme proteklo od svršetka profesionalnog osposobljavanja, radni odnos i uzroci prekida radnog odnosa u međusobnom odnosu s dobi ispitanika, životom u vlastitoj obitelji (domaćinstvu) i bračnom djecom osoba s lakom mentalnom retardacijom, dok je rad u okviru sive ekonomije povezan sa sposobnošću ispitanika za služenje vojne obveze.

1. UVOD

U rehabilitaciji osoba s mentalnom retardacijom osposobljavanju za produktivni rad oduvijek se pridavala naročita pažnja. U tomu se ponekad, kako tvrdi Kovačević (1966, 1971, 1984), i griješilo; bilo da se uloga toga aspekta rehabilitacije precjenjivala, ili se, pak, podcjenjivala.

Osposobljavanje za produktivni rad osoba s mentalnom retardacijom ima za cilj njihovu što uspješniju radno-socijalnu integraciju.

Uspješnost radno-socijalne integracije manifestira se kroz status koji pojedinac zauzima u određenom radnom okruženju, odnosno u svijetu rada (Rački, 1989). Na isti, kako

su pokazala određena istraživanja (Reiter i Levi, 1980; Borić i suradnici, 1976; Živković, 1988; Rački, 1989), utječu mnogi činitelji.

U pojam radni (profesionalni) status, svakako se može svrstati i nezaposlenost.

Nezaposlenost, kao što je poznato, ima niz negativnih posljedica. One se manifestiraju na mnogim područjima funkcioniranja pojedinca; u njegovom fizičkom i mentalnom zdravlju, u interpersonalnim odnosima, u smanjivanju razine profesionalnog potencijala s kojim pojedinac raspolaže na različitim točkama od trenutka svršetka profesionalnog osposobljavanja, pa na dalje, i u drugom pogledu (Dukić, 1988).

¹ Istraživanje je ostvareno u okviru znanstvenog projekta "Uzroci nezaposlenosti profesionalno osposobljenih osoba s lakom mentalnom retardacijom u relaciji s načinom njihova osposobljavanja i mjerama poduzetim za produktivno zapošljavanje", koje je proveo Fakultet za defektologiju Sveučilišta u Zagrebu. Voditelj projekta je doc. dr. Josip Rački.

Nezaposlenost se, kao što su pokazala mnoga istraživanja (Mijatović, 1988), odražava i na socioekonomski status pojedinca.

Uzme li se u svezi s tim u obzir i činjenica da niži socioekonomski status obitelji u kojima takve osobe žive, sam po sebi uvjetuje pojavu onih teškoća i struktura koje uzrokuju teškoće socijalne integracije (Flynn, 1980; Mavrin-Cavor, 1981; Levandovski, 1980), jasno je da je riječ o vrlo slojevitom problemu.

Zbog dalekosežnih negativnih posljedica nezaposlenosti, naročito kada je riječ o nekim posebno osjetljivim skupinama stanovništva, kao što su npr. mladi i invalidi, ta je pojava oduvijek izazvala veću ili manju pozornost relevantnih političkih, upravnih i stručnih struktura, kako na nacionalnom, tako i na širem, tj. međunarodnom nivou.

U mnogim međunarodnim dokumentima koji, pored ostalog, tretiraju taj problem, redovito se dotiče i populacija koju predstavljaju invalidi, pri čemu se naglašava da oni u tom pogledu predstavljaju izrazito rizičnu skupinu. Taj riziko posebno dolazi do izražaja u specifičnim prilikama, kao što su npr. ekonomska recesija i rat, pa se, tako, upozorava i na obvezu odgovornih da o tomu vode naročitu brigu.²

Nezaposlenost izaziva, također, i pažnju istraživača. Oni bi, naime, svojim nalazima trebali pripomoći u kreiranju programa za njezino sprečavanje i suzbijanje, odnosno pridonjeti tomu da osobe s teškoćama socijalne integracije što bezbolnije premoste vrijeme koje protječe od svršetka profesionalnog osposobljavanja do prvog, odnosno ponovnog zaposlenja, ukoliko je u međuvremenu došlo do prekida (Fish, 1986).

Koliko smo uspjeli utvrditi u nas do sada nije bilo istraživanja o uzrocima nezaposlenosti osoba s mentalnom retardacijom; posebice nije bilo takvih koja bi otkrivala latentne dimenzije navedene pojave. Istraživanja, pak, provedena u drugim društvenim, ekonomskim, tehničko-tehnološkim i drugim okolnos-

tima, čak i kada su izvedena na spomenuti način, za nas su prihvatljiva samo djelomično. Istraživanja o uzrocima nezaposlenosti profesionalno osposobljenih osoba s mentalnom retardacijom istodobno su i prinosu fondu spoznaja o tomu koji faktori utječu na profesionalnu uspješnost i profesionalnu integraciju zaposlenih osoba (Stančić, 1991), tj. polazište za kreiranje zakonskih, sistematskih, programskih i organizacijskih rješenja na kojima se temelji njihovo osposobljavanje za produktivni rad.

2. CILJ RADA

Cilj istraživanja bio je utvrditi relacije između radnog i socioekonomskog statusa nezaposlenih profesionalno osposobljenih osoba s mentalnom retardacijom.

3. METODE RADA

3.1. Uzorak ispitanika

Uzorak ispitanika činile su 74 odrasle osobe s mentalnom retardacijom, muškog i ženskog spola, koje posjeduju stručnu spremu za obavljanje poslova niske složenosti (niža stručna sprema), duže su ili kraće vrijeme nezaposlene i primaju stalnu novčanu pomoć na temelju propisa o mirovinskom i invalidskom osiguranju.

3.2. Mjerni instrumenti

Intelektualne sposobnosti ispitanika utvrđivane su pomoću tri testa (Test nizova, Kohsov test, Test diskova), koji služe za ispitivanje analitičko-sintetičkog mišljenja (TN), pružaju uvid u strategiju rješavanja problema i emocionalne reakcije u svezi s tim (KT) te mjere konkretnu inteligenciju (TD). Podaci o ispitanicima - profesionalno osposobljenim osobama s lakom mentalnom retardacijom-korisnicima novčane naknade mirovinskog i invalidskog osiguranja za slučaj

² Svjetski program akcija za invalidne osobe, usvojen 3. prosinca 1982. Rezolucijom OUN broj 37/52.

nezaposlenosti prikupljani su putem upitnika vlastite konstrukcije (Rački, 1989). Upitnik obuhvaća ukupno 63 varijable, od kojih se 7 odnosi na radni, a 18 socioekonomski status ispitanika.

3.3. Uzorak varijabli

Uzorak varijabli u ovom istraživanju, kada je riječ o radnom statusu, predstavljale su varijable koje se odnose na vrijeme koje je proteklo od svršetka profesionalnog osposobljavanja do trenutka ispitivanja (PROVRE), radni odnos, ukoliko su bili zaposleni (ZAPOS), uzroke koji su doveli do prekida zaposlenja (UZPRE), rad u okviru sive ekonomije (NEPRIJA, RADFUS, KUCRAD), pružanje pomoći za vrijeme nezaposlenosti (TKOPOM) i prekvalifikaciju (PREKVA, ZELPRE, KAKPOS, OBIZAI).

Varijable koje govore o socioekonomskom statusu ispitanika obuhvatile su podatke o njihovom spolu (SPOL), dobi (DOB), vrsti naselja u kojem su stalno nastanjene (NASTSA), bračnom statusu (BRASTA), strukturi domaćinstva, veličini domaćinstva (CLADOM), uvjetima stanovanja (STAMBU), posjedovanju određenih materijalnih dobara (POSAUT, POSKUC), bavljenju poljodjelstvom (POLJOP), o opremljenosti domaćinstva tehničkim pomagalicama (TEHSRE), boravku članova domaćinstva u inozemstvu (INOZEM), zdravstvenom stanju ispitanika (BOLOVA) te služenju vojne obveze (VOJSKA).

4. REZULTATI I DISKUSIJA

4.1. Analiza podataka dobivenih u manifestnom prostoru

4.1.1. Radni status ispitanika

Ispitanici su, kao što je već rečeno, nezaposlene profesionalno osposobljene osobe.

U svezi s tim ponajprije su zanimljivi podaci koji se tiču trajanja nezaposlenosti, koji su, zajedno s ostalima, prikazani u Tablici 1.

Prema tim podacima 30% ispitanika je nezaposleno 11 i više godina, a 30% čeka na zaposlenje

6 do 10 godina. I jedni i drugi mogu se, kao što vidimo, svrstati u skupinu kronično nezaposlenih osoba, odnosno u onu populaciju osoba s otežanim faktorima zapošljivosti koja je, s obzirom na potencijalne mogućnosti zapošljavanja, postala visoko rizična.

Među ovim ispitanicima visok je postotak i onih koji nakon svršetka profesionalnog osposobljavanja niti jedanput nisu bili zaposleni.

Prema rezultatima ispitivanja samovoljno prekidanje radnog odnosa nije karakteristika ovih osoba, iako bi se prema nekim njihovim obilježjima to moglo očekivati.

Relativno mali broj onih koji privređuju u okviru sive ekonomije, čime se nastoji, naročito u kriznim ekonomskim prilikama, ublažiti negativne materijalne posljedice nezaposlenosti, pokušali smo tumačiti njihovim slabijim zdravstvenim stanjem. U uzorku ispitanika, naime dosta je visok postotak njih koji su duže bolovali, ili još uvijek boluju, odnosno onih što su bili dugotrajno hospitalizirani i liječeni, uglavnom zbog psihičkih oboljenja.

Vrlo je visok i postotak ispitanika koji su izjavili da su u rješavanju problema koji su proizlazili iz njihove nezaposlenosti ponajviše bili oslobođeni na vlastitu obitelj, što ima dobre i loše strane.

4.1.2. Socioekonomski status ispitanika

Socioekonomski status ispitanika donekle se može vidjeti iz Tablice 2.

Postotak muških i ženskih ispitanika nezaposlenih profesionalno osposobljenih osoba u ovom se istraživanju neznatno razlikuje. Inače, kao što je pozanto, nezaposlenost, kao nepoželjna pojava za svako društvo, više pogađa žensku, nego li mušku populaciju. Većina ispitanika živi u Zagrebu, ili je nastanjena u općini koja je u njegovom sastavu. Radi se, dakle, o urbanom stanovništvu, koje nezaposlenost, u pravilu, pogađa više od seoskog življa. Većina ispitanika su mladi ljudi, što se poklapa sa situacijom nezaposlenosti i u drugim sredinama. Naime, nezaposlenost je, kako pokazuju istraživanja, pojava kojoj je više izložen mlađi, nego stariji dio stanovništva. Većina ispitanika ekonomski je ovisna. To

pokazuje i podatak da čak njih 70,27% živi kod roditelja, te podatak da za više od polovine privremena novčana naknada čini samo dio prihoda od kojih se izdržavaju, odnosno putem koje osiguravaju svoje osnovne egzistencijalne potrebe. Obitelji u kojima ispitanici žive nisu mnogočlane, a stambene prilike njihovih obitelji, ili samih ispitanika, bolje su nego što se utvrdilo u mnogim dosadašnjim istraživanjima. Opremljenost domaćinstva tehničkim sredstvima relativno je dobra. Poljodjelstvom se bavi samo manji dio domaćinstva, a isto tako samo neki od ispitanika posjeduju

materijalna dobra, kao što su npr. vlastita kuća i automobil. Budući da je najveći dio ispitanika, kao što smo već primjetili, u dobi između 20 i 30 godina života, prihvatljiv je i podatak da većina nije oženjena, odnosno udata. Indikativan je podatak, s obzirom na nezaposlenost, da je gotovo polovina ispitanika duže bolovala i bila liječena. Radilo se, kako se utvrdilo pregledom medicinske dokumentacije, najčešće o epilepsiji, psihozama i psihoneurozama. Tomu odgovara i podatak da je samo mali postotak služio vojsku (9,46%, u uzorku je 41,89% muških ispitanika).

Tablica 1.

Radni status ispitanika

Naziv varijable	Kategorija	Šifra	%
1. Koliko je godina proteklo od svršetka profesionalnog osposobljavanja	1. 11 i više	PROVRE	29,73
	2. 6 - 10		29,73
	3. 0 - 5		40,54
2. Da li je nakon svršetka profesionalnog osposobljavanja ispitanik bio zaposlen	1. nije bio zaposlen	ZAPOS	54,05
	2. bio je zaposlen samo jedanput		24,32
	3. bio je zaposlen dva i više puta		21,62
3. Uzrok prekida zaposlenja	1. nije želio raditi, samovoljno prekinuo zaposlenje	UZPRE	2,70
	2. nije mogao ostvariti radne zadatke		13,51
	3. tehnološki višak		4,05
	4. drugo		25,68
	5. nije bio uopće zaposlen		54,05
4. Neprijavljen rad kod privatnika	1. ne	NEPRIJ	79,73
	2. da		20,27
5. Rad u fušu	1. ne	RADFUS	83,78
	2. da		16,22
6. Kućna radinost	1. ne	KUCRAD	93,24
	2. da		9,46
7. Tko je ispitaniku najviše pomagao u rješavanju problema proizašlih iz njegove nezaposlenosti	1. nitko nije pomogao	TKOPOM	9,46
	2. MIO-e		12,16
	3. obitelj i rođaci		78,38

Tablica 2.
Socioekonomski status ispitanika

Naziv varijable	Kategorija	Šifra	%
1. Spol	1. muški	SPOL	41,89
	2. ženski		58,11
2. Vrsta naselja u kojoj osoba stalno prebiva	1. Grad Zagreb	NASTA	59,46
	2. Općina u sastavu Zagreba		22,97
	3. Zajednica općina Zagreb		8,11
	4. općina izvan Zagreba - selo		9,46
3. Dob ispitanika	1. 20 - 25 godina	GODINA	37,84
	2. 26 - 30 godina		33,78
	3. 31 i više godina		28,38
4. Bračno stanje	1. razveden		5,41
	2. neoženjen, neudata		59,46
	3. vanbračna zajednica		5,41
	4. udovac, udovica		0,00
	5. oženjen, udata		29,73
5. S kim ispitanik živi u domaćinstvu	1. podstanar ili živi kod rodbine	SKIMZI	10,81
	2. živi kod roditelja		70,27
	3. vlastito domaćinstvo		18,92
6. Ima li ispitanik djece	1. nema djece	IMADJE	66,22
	2. ima dvoje i više djece		17,57
	3. ima jedno dijete		16,22
7. Ima li vanbračne djece	1. ima vanbračnu djecu, dijete	IMAVAN	12,16
	2. nema vanbračnu djecu, dijete		16,22
8. Ocijena imovnog stanja	1. loše	OCSTA	24,32
	2. osrednje		29,73
	3. dobro		45,95
9. Prihodi domaćinstva	1. samo novčana naknada za slučaj nezaposlenosti	PRIDOM	45,95
	2. novčana naknada i drugi prihodi		54,05

Nastavak Tablice 2.

Naziv varijable	Kategorija	Šifra	%
10. Broj članova domaćinstva	1. pet i više članova	CLADOM	16,22
	2. četiri člana		31,08
	3. tri člana		33,78
	4. živi sam(a) ili dva člana		18,92
11. Stambeni uvjeti	1. izuzetno nekomforni		6,76
	2. nekomforni		18,92
	3. komforni		64,86
12. Posjedovanje vlastitog vozila (automobil)	1. ne posjeduje	AUTO	94,59
	2. posjeduje		5,41
13. Posjedovanje vlastite komforne i solidno građene kuće	1. ne posjeduje	POSKUC	79,73
	2. posjeduje		20,27
14. Bavljenje obitelji poljodjelstvom	1. bavi se	POLJOP	28,38
	2. ne bavi se		71,62
15. Tehnička opremljenost domaćinstva (TV color, hladnjak, zamrzivač, stroj za pranje rublja)	1. ne posjeduje niti jedno ili samo jedno od tih sredstava	TEHSRE	14,86
	2. posjeduje samo neka		28,38
	3. posjeduje većinu		43,24
	4. posjeduje i više		13,51
16. Boravak člana obitelji u inozemstvu i pomaganje obitelji	1. ne boravi	INOZEM	82,43
	2. boravi, ali ne pomaže		10,81
	3. boravi i pomaže		6,76
17. Bolovanje i liječenje u dužem trajanju	1. bolovao(la) i bio(la) duže na bolovanju i liječenju	BOLOVA	45,95
	2. nije duže bolovao(la) i bio liječen(na)		54,05
18. Služenje vojne obveze	1. nije služio	VOJSKA	90,54
	2. služio je		9,46

4.2. Analiza podataka dobivenih u latentnom prostoru

4.2.1. Struktura povezanosti radnog i socioekonomskog statusa

Analizom kvazikanoničkih relacija između radnog i socioekonomskog statusa ekstrahirana

su dva kvazikanonička faktora koja objašnjavaju 77% zajedničkog varijabiliteta. Prvi faktor iscrpljuje 55%, a drugi 22% zajedničke varijance.

Sudjelovanje pojedine kriterijske varijable u definiranju kvazikanoničke dimenzije u prostoru radnog statusa prikazano je u Tablici 3.

Tablica 3.

Korelacije varijabli radnog statusa s kvazikanoničkim faktorima iz radnog statusa (P12)1,2 i korelacije varijabli radnog statusa s kvazikanoničkim faktorima iz socioekonomskog statusa (G12)1,2

Varijable radnog statusa	FAC 1 (P12)1	FAC 2 (P12)2	FAC 1 (G12)1	FAC 2 (G12)2
PROVRE	.6351	.1950	.6194	.1440
ZAPOSŁ	.4119	.0673	.4065	.0342
UZPRE	-.3682	-.1288	-.3578	-.0992
NEPRIJ	-.2807	.2175	-.2982	.2401
RADFUS	.0275	.5548	-.0171	.5525
KUCRAD	-.1855	.2633	-.2066	.2782
TKOPOM	.0107	-.0060	.0112	-.0068

Analiza dobivenih rezultata pokazuje da najveći udio u definiranju prvog faktora imaju varijable koje se odnose na vrijeme koje je proteklo od svršetka osposobljavanja do trenutka provođenja ovog istraživanja (PROVRE = .6194), zapošljavanje (ZAPOSŁ = .4065) te uzorke prekida radnog odnosa (UZPRE = .3578). S obzirom na takvu zastupljenost kriterijskih varijabli u saturiranju prvog kvazikanoničkog faktora, isti bi se mogao interpretirati kao faktor nezaposlenosti. Na takav zaključak upućuje nas i ranije obavljena analiza u manifestnom prostoru.

Drugi kvazikanonički faktor u prostoru radnog statusa očituje se prvenstveno putem varijable koja opisuje aktivnost tj. rad u okviru sive ekonomije (RADFUS = .5525). Doprinos ove varijable, koja govori o privređivanju na način

koji se ne smatra regularnim, ali je pod određenim okolnostima dosta rasprostranjen (posebice u prilikama kada u određenom društvu postoji visoka stopa nezaposlenosti, koju istodobno ne prate i primjerene mjere potpore od strane odgovarajućih društvenih fondova), prema svemu sudeći, predstavlja značajnu komponentu u uključivanju profesionalno osposobljenih osoba s lakom mentalnom retardacijom u svijet rada, odnosno jedan od načina njihove radno-socijalne integracije. Na to upućuju i nalazi nekih ranijih istraživanja (Rački, 1989).

Učešće pojedinih varijabli iz prostora koji predstavlja socioekonomski status u formiranju kvazikanoničkih faktora dobivenih u okviru istog, prikazan je u tablici 4.

Tablica 4

Korelacije varijabli socioekonomskog statusa s kvazikanoničkim faktorima dobivenim iz socioekonomskog statusa (P21)1,2 i korelacije varijabli socioekonomskog statusa dobivenim iz radnog statusa (G21)1,2

Varijable socioekonomskog statusa	FAC 1 (P21)1	FAC 2(P21)2	FAC 1 (G21)1	FAC 2 (G21)2
NASTA	-.0735	-.2691	-.0603	-.2655
GODINA	.7026	.1419	.6956	.1074
BRASTA	.1426	-.1630	.1506	-.1700
SKIMZI	-.2096	-.0758	-.2058	-.0655
IMADJE	.4663	-.0480	.4686	-.0709
IMAVAN	.1643	.0179	.1634	.0098

Nastavak Tablice 4

Varijable socioekonomskog statusa	FAC 1 (P21)1	FAC 2(P21)2	FAC 1 (G21)1	FAC 2 (G21)2
PRIDOM	-.1921	-.1619	-.1842	-.1525
CLADOM	-.0476	.1097	.0529	.1120
STAMBU	.1609	-.2199	.1717	-.2278
POSAUT	.0644	.1375	.0576	.1344
POSKUC	-.0181	-.2599	-.0053	-.2590
POLJOP	.3096	.1244	.3035	.1092
TEHSRE	.2382	-.0472	.2405	-.0589
INOZEM	-.0564	.0096	-.0569	.0123
BOLOVA	.2590	.1092	.2537	.0965
VOJSKA	-.1769	.3494	-.1941	.3581

U prostoru socioekonomskog statusa, kao i ranije promatranom prostoru, izlučena su također dva kvazikanonička faktora.

Prvi kvazikanonički faktor u ovom je slučaju ponajprije određen s dobi ispitanika (GODINA : .6956) te time da li ispitanik ima vlastitu djecu i obitelj (IMADJE = .4686).

U određivanju drugog kvazikanoničkog faktor značajnom se pokazala samo jedna varijabla i ta se odnosi na sposobnost ispitanika za služenje vojske (VOJSKA = .3581). Udio ove varijable u formiranju spomenute kanoničke dimenzije treba promatrati i s obzirom na zastupljenost muških osoba u uzorku ispitanika u ovom istraživanju (42%) kao i na njihova nešto bolja postignuća u okviru provedenih psiholoških ispitivanja.

Analiza promatranih kriterijskih varijabli u oba prostora, s obzirom na dobivene koeficijente korelacije pokazuje da između njih postoji povezanost koja je umjerenog intenziteta i pozitivno usmjerena. Negativni smjer ima samo varijabla koja se tiče uzroka prekida zaposlenja (UZPRE). Povezanosti o kojima je bilo riječi su statistički značajne ($P = .05$).

Tablica 5

Kvazikanoničke kovarijance i korelacija između skupa varijabli radnog i socioekonomskog statusa

	Kovarijance	Korelacije
FAC 11	1.3735	.7023
FAC 22	.8774	.5434

Kvazikanoničke korelacije i kovarijance (Tablica 5.) pokazuju statistički značajnu povezanost između skupova varijabli kojima su definirani faktori dobiveni u okviru ovog istraživanja.

Kao što smo mogli primjetiti, oba kvazikanonička faktora skupova varijabli radnog i socioekonomskog statusa međusobno su značajno povezani.

Prvi par kvazikanoničkih faktora (faktor nezaposlenosti i faktor životne dobi, te vlastite djece u obitelji osoba s mentalnom retardacijom) iscrpljuje 49% zajedničkog varijabiliteta. Povezanost prvog faktora u oba skupa varijabli ukazuje na tendenciju da se u uvjetima nezaposlenosti, relativno mladi ljudi (66%) teško odlučuju na brak i roditeljstvo. Navedeno istodobno upućuje na to da je zaposlenost i za osobe s mentalnom retardacijom važni preduvjet ekonomske samostalnosti, a time i pretpostavka za ostvarenje ostalih socijalnih uloga, kao što su npr. sklapanje braka, roditeljstvo i dr.

Analizom povezanosti drugog kvazikanoničkog faktora u oba skupa varijabli nađeno je da postoji značajan odnos između privređivanja u okviru sive ekonomije i sposobnosti služenja vojske. Ovaj je nalaz moguće objasniti time da u oba slučaja osoba mora raspolagati s određenom razinom socijalne i radne kompetencije, odnosno fizičkih sposobnosti, što je u dijelu ispitanika u ovom

istraživanju potvrđeno već prigodom psihologijskog ispitivanja, odnosno vođenja intervjua.

Oba kvazikanonička faktora, u prostoru radnog i socioekonomskog statusa, iscrpljuju više od dvije trećine zajedničkog varijabiliteta, što ujedno pokazuje da se jedan manji dio odstupanja može protumačiti i utjecajem nekih drugih faktora koji nisu bili obuhvaćeni ovim istraživanjem.

5. ZAKLJUČAK

Vrlo kompleksni i slojeviti odnosi, kakvi postoje u svijetu rada danas, a još više kakvi će biti u budućnosti, sa svim implikacijama tehničko-tehnološkog progressa, postavljaju pred ljude relativno visoke zahtjeve. Postavljaju ih, nema sumnje, i pred one osobe koje pripadaju skupini mentalno retardiranih. Naravno, pri tome se ne može niti smijeti zanemariti velike razlike koje postoje unutar te populacije, kako one koje se tiču pojedinih podskupina, tako i individualne kojima su karakterizirani pojedinci.

Polazeći od rečenog, i od drugih realiteta koji postoje u određenim sredinama, kao što su, uz ostalo, dosegnuti stupanj razvoja pojedine zajednice, njezina ekonomska moć, geopolitički položaj, resursi u obliku znanja s kojim raspoložu njezini članovi, mogućnosti da se ta znanja koriste, perspektive koje proizlaze iz svjetskih gibanja za pojedini narod i dr., osobe s mentalnom retardacijom biti će u različitom položaju s obzirom na aktualne i buduće zahtjeve s kojima se suočavaju ili će biti suočene u budućnosti u svijetu rada i svekolikom životu.

Unatoč tomu, za sve njih trebalo bi nastojati stvarati uvjete koji će im, u konkretnim prilikama, pružiti mogućnost za što potpunije sudjelovanje u društvenom životu i razvoju. Na toj je crti i Svjetski program akcija za invalide (1991) koji, zavisno o svojim mogućnostima, žele slijediti sve demokratski uređene zajednice.

U svezi s tim naročito su značajne one mjere koje se odnose na unapređivanje profesionalnog osposobljavanja i zapošljavanja invalidnih osoba, među kojima zapaženo mjesto zauzimaju one što su zapisane u dokumentima specijaliziranih agencija OUN-a, kao što je npr. Međunarodna organizacija rada (1983).

Većina tih mjera dotiče i problem kojim se bavilo istraživanje u okviru kojeg je nastao i ovaj rad.

Za ovu prigodu, vezano uz rezultate do kojih smo došli u ovom segmentu, ali i cjelokupni projekt koji se bavio problemom nezaposlenosti profesionalno osposobljenih osoba s mentalnom retardacijom, ocjenjujemo potrebnim naglasiti slijedeće:

1. Sustav rehabilitacije osoba s mentalnom retardacijom, bilo o kojem se organizacijskom obliku radilo, ne možemo smatrati uspješnim ukoliko ne otvara osobama s mentalnom retardacijom realne izgleda za zapošljavanje.

2. Društvena zajednica, naročito lokalna, obavezna je takvim osobama osigurati uvjete za svekoliki njihov razvoj, pri čemu naročito treba pružati potporu mjerama koje mogu pridonjeti njihovom što uspješnijem radnom odgoju i ispravnom profesionalnom usmjeravanju.

S obzirom na politiku da se, kad god je to opravdano i moguće, osobe s mentalnom retardacijom odgajaju i obrazuju u sredini vršnjaka tj. na njihovo obuhvaćanje punom ili parcijalnom edukacijskom integracijom, takvim je osobama nužno osigurati visoko stručno strukturiranu pomoć. Isto tako i njihovim roditeljima (obitelji) i stručnjacima koji nisu eksperti za ovu problematiku te na taj način prevenirati negativne posljedice primjene polovičnih mjera ili njihova potpunog izostanka.

U protivnom će problemi u zapošljavanju profesionalno osposobljenih osoba s mentalnom retardacijom postojati još teži i veći.

3. Nužno je osigurati sistem savjetovanja profesionalno osposobljenih mentalno retardiranih osoba i njihovih obitelji, a naročito intenzivno raditi s tim osobama i obiteljima, kao

i s poslodavcima, u početnoj fazi zapošljavanja i na pojedinim kritičnim točkama tijekom njihova radnog vijeka.

4. Svim nezaposlenim osobama, dok traje takvo stanje, potrebno je osigurati obuhvat programima koji će biti u funkciji održavanja znanja, vještina i navika koje su od značaja za ponovno zapošljavanje i socijalno funkcioniranje općenito.

5. Nedopustivo je iz mnogih razloga, kako onih koji su gospodarske naravi, tako i drugih, dozvoliti da nezaposlenost poprimi kronični oblik što je slučaj s mnogim ispitanicima u ovom istraživanju.

Daleko više nego do sada treba primjenjivati mogućnosti da se i ove osobe obuhvate pre-kvalifikacijom i drugim mogućnostima koje potpomažu ponovno zapošljavanje, odnosno prilagođavanju na tržištu rada.

6. Prijeko je potrebno i za ovu skupinu osoba kreirati primjerene i prihvatljive modele permanentnog osposobljavanja i usavršavanja. Jedino tako mogu se donekle ublažiti negativne posljedice tehničko-tehnoloških ino-

vacija u svijetu rada koje smanjuju ili dokidaju poslove niske složenosti.

7. U zapošljavanju treba koristiti sve poznate mogućnosti, pri čemu same osobe i njihove obitelji treba učiniti više no što je to bilo do sada suodgovornima za čuvanje radnog mjesta i pronalaženje novog zaposlenja.

8. Komunalni pristup u osposobljavanju i zapošljavanju ove skupine hendikepiranih osoba čini se najpoželjnijim. Njegovo ostvarivanje pretpostavlja sinkronizirano djelovanje u svim etapama rehabilitacije pojedinca.

9. Znanstvena istraživanja problematike koja se odnosi na profesionalno osposobljavanje i zapošljavanje osoba s mentalnom retardacijom nužni su preduvjet za uspostavljanje sistema koji će biti djelotvoran i kada se radi o zapošljavanju.

U svezi s tim posebice zanimljivim i potrebnim čini se stalno istraživati efikasnost u osposobljavanju i zapošljavanju osoba s mentalnom retardacijom.

6. LITERATURA

1. Borić, A. i sur.: Studija faktora koji utječu na uspjeh mentalno retardiranih u industriji, Centar za mentalnu retardaciju, Zagreb, 1976.
2. Dukić, N.: Mogućnosti obrazovanja, radnog osposobljavanja i zapošljavanja invalida. U: Društveno-ekonomski efekti razvoja profesionalne rehabilitacije invalida. U: Društveno-ekonomski efekti razvoja profesionalne rehabilitacije invalida i zaštitnih organizacija, Savez poslovnih zajednica organizacija udruženog rada za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje invalida u Jugoslaviji, Beograd, 1988.
3. Fish, J.: Obrazovanje hendikepiranog adolescenta - prelaz ka odrasloj dobi i uključivanje u rad - internacionalna iskustva. U: Obrazovanje, profesionalno osposobljavanje i zapošljavanje hendikepiranih u Jugoslaviji, Savezni zavod za međunarodnu naučnu, prosvjetno-kulturnu i tehničku suradnju, Beograd, 1986.
4. Flynn, R. J.: Mental Ability, Schooling, and Early Career Achievement of Low - IQ and Average - IQ Young Men. American Journal of Mental Deficiency, 1980, 84, 5.
5. Kovačević, V.: Osnovni problemi profesionalnog aspekta rehabilitacije mentalno retardirane omladine na nivou debilnosti, Defektologija, 3, Zagreb, 1966.
6. Kovačević, V.: Profesionalni aspekt u rehabilitaciji mentalno retardirane omladine, Defektologija, 1, Zagreb, 1971.

7. Kovačević, V.: Pretpostavke rehabilitacije mentalno retardiranih osoba, Defektologija, 2, Zagreb, 1977.
8. Kovačević, V.: Defektologija u sustavu socijalne zaštite. U: Socijalna zaštita, JUMENA, Zagreb, 1984.
9. Kovačević, Stančić i Mešovšek: Osnove teorije defektologije, Fakultet za defektologiju Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1988.
10. Levandovski, D.: Neke determinante stavova roditelja prema mentalno retardiranoj djeci. Doktorska disertacije, Fakultet za defektologiju Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1980.
11. Mavrin-Cavor, Lj.: Komparativna analiza strukture stavova roditelja prema polaznicima škole za mentalno retardirane i djeci bez somatopsihičkih oštećenja. Doktorska disertacija, Fakultet za defektologiju Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1981.
12. Rački, J.: Povezanost efikasnosti socijalizacije osoba s lakom mentalnom retardacijom i njihova profesionalnog statusa. Doktorska disertacija, Fakultet za defektologiju Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1989.
13. Reiter, S., Levi, A. M.: The Effect of Overprotection of Frequent Failure on the Self-Concept of Moderately and Mildly Retarded Adults (Report), University of Haifa, Center for Developmental, Rehabilitation, Haifa, Israel, 1979.
14. Stančić, V.: Oštećenja vida, Školska knjiga, Zagreb, 1991.
15. Živković, A.: Evaluacija profesionalne rehabilitacije osoba s ispodprosječnim intelektualnim funkcioniranjem, Magistarski rad, Medicinski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1987.

SOCIOECONOMIC STATUS OF PROFESSIONALLY EDUCATED PERSONS WITH MENTAL RETARDATION

Summary

The aim of this investigation was to investigate relations between working and socioeconomic status of professionally educated persons with mild mental retardation. The sample of subject included 74 persons of both sexes, aged 19-41 years. Questionnaire (1) for professionally educated persons with mild mental retardation who are unemployed was applied.

Relations between working and socioeconomic status of this population were analyzed through the quasicanonic correlation analysis (program QCR).

Two pairs of significant quasicanonic variables were obtained. They are called working and socioeconomic status of subjects.

Data analyses showed that the time which have passed since they finished their professional education, their working status as well as causes of break in work engagement are connected with age, life in their own family and marital children of persons with mild mental retardation, while work in the gray economy is connected with the ability of subjects to fulfill their military obligations.